XII. Om de oktroyerede Koge og Kanzelliegodser.

1) Om de oktroyerede Koge.

Man har allerede forhen givet Læseren Underretning og Forklaring om en Kog, hvad der forstaaes under samme Ord. De oktroyerede Koge ere alle blevne inddigede i de nyere Tider, og især Aar 1631. Det Ord Oktroy er et nederlandsk Ord, og betyder et af den høie Øvrighed meddeelt Frihedsbrev. Disse Koge ere ogsaa virkelig blevne forsynede med besynderlige Privilegier, fornemmelig for den Aarsags Skyld, eftersom deres Inddigning var underkastet overmaade store Bekostninger og megen Fare.

Dog nyde ikke alle oktroyerede Koge lige Rettigheder og Fordele; men de Fleste have dog fornemmelig følgende Herligheder og Privilegier:
1) At de have deres egen Inspektor, som udvælges og bestilles af Hovedparticipanterne, saa og deres egen Jurisdiktion i borgerlige, piinlige og Politiesager:
2) At de have deres eyderstedtske eller nordstrandske Landret:
3) At Hovedparticipanten har Patronatret til de i disse Koge opbygte Kirker:
4) At de have Jagt og Fiskerie:
5) At Participanterne maae anlegge Veir- og Hestemøller:
6) At de maae drive Haandværker, Kiøbmandskab og anden Næring, uden at skulle betale noget Paalæg deraf:
7) At de, foruden aarlig at betale en halv Rigsdaler af hver Demat frugtbart Land, hvorunder dog ikke bliver regnet Diger, Veie, Stier, Siler. Sluser, Vand og Grøfter, ere befriede fra Indqvartering og alle ordentlige og overordentlige Paalæg i Krigs- og Fredstider, saavelsom og frie for Forlovspenge.

Grunden og Jordbunden er ei lige god overalt i alle oktroyerede Koge; dog bestaaer den paa de fleste Steder af fortreffelig og overmaade frugtbart Marskland, hvorpaa saaes og rigelig høstes Hvede, Vinter-

og Sommerbyg, Rabsaat, Ærter og Bønner. Desuden tiener Marsklandet fornemmelig til Græsning for de jydske Stude, som her græsses og blive giorte fede.

Naar man nu her beskriver de oktroyerede Koge, saa gier man billig Begyndelse med

Det Landskab og den Øe Nordstrand;
hvortil ogsaa hører
den Øe Nordstrandischmohr.

Det nu værende Landskab og den Øe Nordstrand er en Deel af den gamle Øe Nordstrand, som i fordum Tid har været langt større. Denne Øe ligger omtrent halvanden tydsk Miil norden for Husum, og er næsten ligesaa stor som Pelworn.

Fire Koge af denne Øe bleve af nogle Nederlændere, efterat de havde faaet af Hertug Friderich til Gottorf Aar 1652 den 8. Julii gammel Stiil en meget fordeelagtig Oktroy, der er blevet trykt Aar 1667, inddigede i de paafølgende Aaringer. Men Christianskog blev først Aar 1730 inddiget ved et overmaade stort Arbeide og mange Bekostninger, og er nu sat i god Stand. Fra den Tid af hørte Øen Nordstrand, og det ikke langt derfra liggende Eyland, Nordstrandischmohr eller Lütjemohr, der da ei var forsynet med Dige, og kun bestod af en Warf af tolv Huse, og før den store Vandflod i Aaret 1634 var ubeboet, mestendeels til disse Nederlændere, som bleve kaldte Hovedparticipantere, og hvorunder *Patres Oratorii* til Löwen og Mecheln ere tillige at regne.

Hovedparticipanterne udøve efter deres Oktroyes Indhold den borgerlige og piinlige Jurisdiktion, efter den af dem antagne nordstrandske Landret. Retten, hvor de lade forvalte Ret og Retfærdighed, bestaaer af Staller og sex Raadsfolk. Staller, er af den katholske, de tre Raadsfolk af den evangelisklutherske, og tre af den katholske Religion.

De have ogsaa Politiens Forvaltning, Over- og Underjagt, Fuglefangst, Fiskeret inden og uden for deres Dige, Rettighed til at anlegge Veir- og Hestemøller, tilligemed Færger, saavelsom og til at drive Haandværker, Kiøbmandskab og anden Næring, uden noget Paalæg at betale deraf; de have frie Religionsøvelse for den lutherske, katholske og reformeerte

Religion; de have Patronatret over Kirker, saa og Kirke- og Skolebetientere hos sig; og de ere frie for al Indqvartering i Krigs- og Fredstider, saa og fra Forlovspenge. Desuden ere de, imod at betale aarlig en halv Rigsdaler af hver Demat frugtbart Land, frie for alle andre Paalæg.

Udi Aaret 1666 have de ladet forfærdige deres nye Digeret, og bestilt Digedommere. Paa Nordstrand er en luthersk Kirke i Friderichskog, som er den gamle Oldenbüllerkirke; og paa Nordstrandischmohr er ogsaa een Kirke: altsaa to Kirker paa begge Øer, hvorover Hovedparticipanterne ere Patroner. Hver af disse Kirker har een Præst, Disse to Præster kaldes til deres Embede af Hovedparticipanterne, og i Henseende til deres Embede, Lærdom, Levnet og Vandel staae under Overopsyn af Amtet Husums Kirkevisitatorer, saavelsom og under Overkonsistorialretten til Gottorf. Kirken paa Nordstrandischmohr blev bygt Aar 1656; men den blev ved de ulykkelige Vandfloder Aar 1717, 1718 og 1720 saa ilde tilreedt, at den maatte af nye opbygges Aar 1750.

Desuden gives paa Nordstrand en Aar 1661 opbygt romerskkatholsk Sognekirke, saavelsom og et Kapel, som er i det saa kaldte Herrenhuus, der er en stor Bygning, tilhørende *Patribus Oratorii* til Löwen og Mecheln, hvori Staller boer.

Nordstrand leed i de Aar 1717, 1718, 1720 og 1751 stor Skade ved de indfaldende Vandfloder; ligesom og den paafølgende Vandflod den 7. Oktober 1756, samt i Martii 1757, giorde ligeledes her paa Landet stor Skade.

Paa Øen Nordstrand ere fem Koge, af hvilke de fire første Inddigede staaer for 4958 Demater, 151 Ruther; og Christianskog, som udgiør en Kog for sig selv, staaer for 903 Demater, 2 Ruther: altsaa betale alle fem tilsammen Kontribution for 5861 2 Demater, 153 Ruther.

1. **Friderikskog**, som ogsaa kaldes Gammelkog, der er bleven inddiget Aar 1654.

2. **Marienelisaberhskog** eller Østerkog, hvis Inddigning skeede Aar 1657.

3. **Trendermarschkog** eller Marschkog, som er inddiget Aar 1663.

4. **Nyekog**, som blev tagen fra Vandet Aar 1691.

5. **Kristianskog**, som ligger norden og nordost for den nysommeldte Kog, og dens Inddigning blev først fuldført Aar 1739.

Til Landskabet Eyderstedt grændser følgende fem oktroyerede Koge, af hvilke enhver er 500 Demater stor.

6. **Grothusenkog** ligger en Fierdingvei vesten for Pollerwicksogn, har sin egen Jurisdiktion, og er bleven inddiget Aar 1693.

7. **Nyeaugustenkog** ligger nær ved den gamle Augustenkog, vesten for Østerheverkirke; er bleven inddiget Aar 1698, og har ligeledes sin egen Jurisdiktion.

8. **Norderfriderikskog**, ikke langt fra Ulverbüllkirke, hører under Landretten for den vestlige Deel af Eyderstedt. Dens Inddigning skeede Aar 1696.

Norden for Tatingkirkesogn ved Eyderstedt inddigede man vel Aar 1699 Grevenskog eller Tomlauerkog; men den blev oversvømmet Aar 1717 i den bekiendte store Vandflod, og er siden forbleven under Vand.

De øvrige oktroyerede Koge ere:

9. **Sophienmagdalenenkog** ligger Sydvest for den Flek eller store Bye Bredstedt, er 1175 Demater stor, og er bleven Aar 1741 og 1742 inddiget af Geheimekonferenzraad Desmercieres i Kiøbenhavn. Han har solgt fire Gaarde med Landerier i denne Kog; men dog forbeholdt han sig den borgerlige og piinlige Jurisdiktion, saa og mange andre Rettigheder. Han besidder selv endnu mange Landerier, og han har indført den eyderstedtske Landret i denne og Desmerciereskog. Denne Landret er ogsaa for begge disse Koge bleven bekræftet Aar 1767 den 2. November af Kong Kristian den Syvende. Denne Kog er kun et maadeligt Stykke af det hele Vorland imellem Hattstedt og Ockholm.

10. **Desmerciereskog** ligger imellem Hanstedter- og Sophienmagdalenenkog, og er 681 Demater 94 Ruther tøndersk Maal stor. Sammes Inddigelse er begyndt Aar 1765 af Geheimekonferenzraad Desmercieres, og af ham fører Navn, og er bleven fuldført Aar 1767. Efterat Inddigningen er skeet, har han Aar 1767 ved offentlig Auktion bortsolgt til de Høistbydende denne Kog, indtil paa 65 Demater slet Land, afdeelt i Lodder, af hvilke enhver Holdt 20 Demater; dog med at forbeholde sig Jurisdiktionen og

andre vigtige Rettigheder paa disse Vilkaar, at han i næstfølgende 10 Aar paatog sig at svare til al den Fare, som Digerne imidlertid kunde tage; men Kiøberne ere i 18 Aar befriede fra Dematpenges aarlige Erlæggelse. Begge Kogene ere Stykker af ommeldte Vorland, beliggende imellem Hattstedt og Ockholm, hvor der i den følgende Tid kan flere frugtbare Koge blive inddigede, naar det bliver tilstrækkeligt ophøiet ved den Slam eller Mudder, som Vesterhavet i disse Egne pleier at kaste op, og bliver dybt nok til Inddigning.

11. **Nyesterdebüllerkog** støder mod Vesten til den gamle Sterdebüllerkog, som ligger i Børlumsogn i Landskabet Bredstedt. Den fik sin Oktroy den 10. December Aar 1687, og sin egen Jurisdiktion i borgerlige Sager den 15. Augusti Aar 1691. Denne Kog er inddiget Aar 1688 og 1689.

12. **Blumenkog** grændser vestlig til Fahretoftersüderkog; nordlig til Bottschlotersøe og Bottschloterkog; østlig til Wangaarder- og Ockholmerkog; og sydvestlig til Vesterhavet. En Deel deraf indeholder nedrigt og siidt Land, der er begroet med Rør. Aar 1643 meddeelte Kong Kristian den Fierde Amtmanden til Flensborg, Kay von Ahlefeldt, og Hertug Friderik den Tredie til Slesvigholsteengottorf Amtmanden til Tøndern, Wulf BIum, Frihed til dette Lands Inddigning, som blev begyndt Aar 1648, og fuldført Aar 1652. Af denne Kog hører 201 Demater Land af behørig Heide, og 16 Demater siidt Land, der staaer en Tidlang af Aaret under Vand, som udgiør tilsammen to Trediedele af denne lille Kog, til det Gods Bottschlock, og derfor kaldes Bottschloterblumenkog. Den øvrige Trediedeel, som beløber sig til 108 Demater, har adskillige andre Eiendomme. Denne Kog har ingen Jurisdiktion, men dens Landerier høre umiddelbar under Overrettens Jurisdiktion. Udi Blumenkog ere ingen Gaarde, følgelig ogsaa heller ingen Indvaanere.

13. **Bottschlot-** eller **Bottschloterkog** grændser sydlig til Blumenkog, saavelsom og Fahretoftersüderkog, og i Vesten til Fahretofternorderkog. Norden fra Gaarden skilles den fra Herrenkog. ved det store og dybe fiskerige Vand, som ligeledes kaldes Bottschlot, eller ogsaa Bottschootersøe. Schlot er et Ord, som i det frisiske

Sprog betyder et staaende Vand, som er inden for landet i Marsch. Hertug Friderik den Tredie til Gottorf har meddeelt denne Kog sin Oktroy den 25. November Aar 1631. Inddigningen er skeet Aar 1633. Kogen udøver ingen Jurisdiktion, og staaer umiddelbar under den gottorfske Overrets Jurisdiktion. En Deel deraf haver adskillige Besiddere; en anden Part af denne Kog udgiør 290 Demater, og fører, tilligemed ovenmeldte i Blumenkog liggende 201 og 16 Demater Land, det Navn af Godset Bottschlot. Dette Gods betaler forud aarlig paa Majidag 150 Rdlr. i danske Kroner landsherlig Rekognition til Landskriveren i Tøndern; har Religionsfrihed, paa samme Maade som Friderikssstadt; har frie Jagt og Fiskerie i Bottschloter- og Blumenkog; er ogsaa fuldkommen frie fra overordentlige Skatte i Fredstider. Paa Godset er ikkun tre Huse, nemlig den store Gaard eller Haubergbottschlot, det lille Bottschloterhauberg, og et Huus paa Harkensdige. Ikke langt fra den store Gaard Bottschlot paa det høie Dige, hvilket de katholske nederlandske Participantere Aar 1634 har anlagt fra Süderwaygaard til Fahretoft, og hvorved de have giort den da værende Øe Fahretoft landfast, som endnu af disse Nederlændere kaldes Hollænderdiget, har staaet en romerskkatholsk Kirke, som blev opbygt Aar 1634 af Pater Filstern. Men Baron von Königstein solgte Aar, 1680 Bottschlot, og Kiøberen lod Kirken afbryde; og nær ved den Plads, hvor Kirken har staaet, lod han opføre det Hauberg, som endnu staaer her.

14. **Dagebüllerkog** har faaet sin Oktroy af den gottorfske Hertug Friderik den Fierde den 20. September Aar 1700, og er derved bleven ganske skilt fra Böckingherred. Den nordostlige Deel af denne Kog grændser i Nord og Øster til Kleyseerkog, og er bleven landfast Aar 1727 ved dens Inddigning. Dagebüllerkog har sin egen Inspektor, den borgerlige og piinlige Jurisdiktion og sin egen Kogsret. Denne Kog indeholder 1005 Demater, og betaler den ordentlige Kontribution og de overordentlige Paalæg, som udskrives af Landsherskabet af 705 Demater til den tønderske Landskriver. Men af de øvrige 300 Demater betales blot de sædvanlige Skatte umiddelbar til den kongelige Kasserer i Rendsborg.

15. **Kleyseerkog** ligger imellem Herrenkog, Fahretofterkog, Dagebüllerkog, nye Kristian-Albrechtskog og Kornkog, og indeholder

2365 Demater. Denne Kog har faaet sin Oktroy den 24. Martii Aar 1725 af Kong Friderik den Fierde. Inddigningen blev foretagen i samme Aar, og Aar 1727 kom den fuldkommen i Stand.

16. **Gammel Kristian-Albrechtskog** grændser nordlig til Emmelsbüllsogn og Gotteskog, østlig til Dressböll, men sydlig og vestlig til den nye Kristian-Albrechtskog. Denne frugtbare og fortræffelige Kog er 2725 Demater og 70 3/4 Ruther stor. Desuden er ogsaa endnu omtrent 25 Demater udlagt til Prædikerland, naar en Kirke skulde blive bygt i denne Kog, og en Præst holdes dertil. Hertug Kristian Albrecht har meddeelt den sin Oktroy den 2. Oktober Aar 1681. Inddigningen blev begyndt Aar 1682, og fuldført Aar 1684. Kogsretten bestaaer af Inspektor og sex Raadsfolk.

17. **Nye Kristian-Albrechtskog** støder vestlig og sønden paa gammel Kristian-Albrechtskog, men østlig til Dissbüllsogn, og indeholder 2078 Demater, 165 3/4 Ruther. Den har en fælles Inspektor med gammel Kristian-Albrechtskog, fælles Raadsfolk og lige Rettigheder. Den landsherlige Ordre, hvorefter denne Kog har faaet lige Rettigheder som gammel Kristian-Albrechtskog, er udstædt den 5. November Aar 1703. Dens Inddigning blev foretagen Aar 1705, og fuldendt Aar 1706.

18. **Friderichskog** grændser mod Sønden til Rodenessogn, og mod Østen til nye Rutebüllerkog. Den er 1200 Demater stor, har faaet sin Oktroy af Hertug Kristian Albrecht, og er bleven inddiget Aar 1692. Den har ikkun eet Hauberg, og dens Vandledning gaaer igiennem den nye Rutebüllerkog. I Henseende til Politiens Forvaltning, den borgerlige og piinlige Jurisdiktion, saa og Diger og Dæmninger, har Kleyseerkog, den gamle og nye Kristian-Albrechtskog og Friderichskog lige Rettigheder, som Kogene paa Nordstrand. Udi de nylig ommeldte fire Koge er den eyderstedtske Landret indført.

19. **Nye Rutebüllerkog** grændser sydlig til Brunsodderkog, vestlig til Friderichskog, og østlig til Diget fra Høyer og Rutebüll. Den er 1100 Demater stor, har sin Oktroy af 30 Januarii Aar 1712, og Inddigningen er skeet Aar 1715. Denne Kog har sin egen Jurisdiktion i borgerlige og piinlige Sager, hvori der kiendes efter eyderstedtisk Landret. Kogen har intet stort Dige at underholde.

Men da en stor Mængde Vand, som kommer fra Amtet Tøndern og Friderichskog, maae have sit Afløb igiennem denne Kog, og det igiennem fem Sluser; saa lider ofte meget af det her værende siidtliggende Land Skade, naar Sluserne ei kan aabne sig, i det at det ferske Vand kommer strømmende i stort Tilløb, og de stærke vestlige Vinde holde ved at blæse.

20. **Inreressentenlanderierne** i Gotteskog have, i Kraft af en Oktroy af 1. Maji Aar 1709 deres egen Inspektor; men deres egen Jurisdiktion i borgerlige og piinlige Rettergangssager fik de først Aar 1758. Derfor udgiøre de nu en oktroyeret Kog, hvori den nordstrandske Landret er bleven indført. De ligge siidt og nedrigt ved det Dybe i Gotteskog, bære i vaade Aaringer næsten intet Høe, og udgiøre 2250 Demater, 16 Ruther Schlicklanderier. Inspektor er tillige Skriver i Retten og Digefoged, og de sex Raadsfolk i denne Kog bestaaer af to fra Karrherred, to fra Böckingherred, og to fra Widingherred.

21. **Meggerkog** ligger i Amtet Gottorf, og grændser til Kropsogn og Bergenhusensogn. Den er 1640 Demater stor, og har ringe Marskland, som meest bruges til Græsning. Deri ligger kun lidt got Agerland, deels formedelst den moorrige Grund, deels formedelst den lave Beliggenhed, da det idelig tilløbende Vand ei kan fuldkommeligen blive bragt ud ved de til Maling opbygte Vandmøller. Kogen har en fordeelagtig Oktroy, som er indrettet efter den nordstrandske og den ved Norderditmarsken liggende Hedevigkogs Oktroy; den er udstædt af Hertug Friderik den Fierde til Gottorp den 16. April Aar 1701, og har lige med ovenmeldte Oktroyer saavel Politiens Forvaltning, samt den borgerlige og piinlige Jurisdiktion, som og andre Herligheder og Privilegier.

22. **Börmerkog** ligger norden for Meggerkog, og grændser til Hellingstedt- og Bergenhusensogne. Landet er af samme Beskaffenhed som det i Meggerkog. Dens Oktroy er udstædt Aar 1762 den 12 Martii, og indeholder de selvsamme Privilegier som Meggerkogs Oktroy.

23. **Kleinbergenhusenerkog** ligger sydvestlig fra Börmerkog i Bergenhusensogn, og har Aar 1702 den 12. Martii faaet samme Oktroy som Börmerkog.

2. Om Kanzelliegodser.

Ved Kanzeliegodser forstaaer man ikkun her de privilegerede Godser og Gaarde, som staae umiddelbar under Overretten til Gottorf; som have ingen Jurisdiktion; som ikke allerede ere blevne beskrevne blandt Kogene; som eiendendommelig tilhøre enten en privat Person, eller flere tillige; og som ere ingen kongelige Fæste- eller Kammergodser. Der ere vel mange Kammergodser, som ere blevne udgiorte i Arvefæste eller i Arveforpagtninger, og staae umiddelbar under Overretten; men disse menes ei her: ligesom og de ringere Kanzelliegodser, som enten intet besynderligt Navn have, men bestaae kun i Bøndergods eller andre Eiendoms Landerier, gaaes ligeledes forbi, og ikkun de merkværdigste blive anførte.

1. **Winningen**. Dette Kanzelliegods ligger i Moldenitsogn i Angeln, ikke langt fra Slesvig.
2. **Tolkschubye**. Dette Kanzelliegods ligger i Tolksogn i Angeln.
3. **Grumbye**. Dette Kanzelliegods ligger ligeledes i Tolksogn.
4. **Böhlschubye**. Dette Kanzelliegods ligger i Böblsogn; det har nogle Frielanderier, hvorudover det er et Kanzelliegods.
5. **Neuland**. Dette Kanzelliegods ligger i Landskabet Stapelholm.
6. **Rødnisshof**. Dette Kanzelliegods ligger i Milstedtsogn ved Husum.
7. **Milstedthof**. Dette Kanzelliegods ligger i samme Bye.
8. **Utermarkerkog**. Dette Kanzelliegods ligger paa Pelworn, og tilhører samme Landskab.
9. **Haistrup**. Dette Gods ligger i Bulderupsogn.
10. **Hestholm**; en Hollænderiegaard eller Meyerhof, nær ved Staden Tøndern.
11. **Höckebeeg**. Dette Gods ligger tre Fierdingvei fra Apenrade i Loytsogn, og er fordeelt blandt mange Eiere.
12. **Wesebye**. Dette Gods ligger i Hörupsogn i Angeln; det har en privilegeret Husen, hvorudover det er et Kanzelliegods.

Kilde: Nicolay Jonge,
Kongeriget Danmarks chrorografiske Beskrivelse.
Kiøbenhavn 1777
Johan Rudolph Thieles Bogtrykkerie og paa hans Forlag, boende i store Helliggieststrædet No. 150

Side 960 – 968.